

ՍԲ. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆԸ ԵՒ ՎԵՐԱՓՈԽՄԱՆ ՏՕՆԸ

"Ամենասուրբ արարչընկալ Տիրուհի"
 "Լուսատու մարգարտի գոյութեան գործարան"
 "Առաւօտեան աստղի արփիասկիզբ այգ"
 "Անմահ թագաւորի լուսակերտ արքայարան"
 "Տիեզերքի Ստեղծողի կաթնամատոյց մայր"
 "Քրիստոնէական անուանադրութեան օծման իղարան"
 "Անժամանակ Էակի երջանիկ ծնող"

Ահա փոքրիկ փունջ մը այն անթիւ սահմանումներէն զոյս Սբ. Գրիգոր Նարեկացի իր ներշնչման ամենագոյայուն սրահերուն արձանագրած է «Ներքող Սբ. Աստուածածնի» գործին մէջ, գովերգելու համար հասկացողութեան Մայր և կատարեալ կնոջ նախատիպար Սբ. Աստուածածինը:

Ներկայացնելու համար և հասկնալու համար Աստուածամօր Վերափոխման Տօնը, անհրաժեշտ է որ նախ անդրադառնանք անոր կեանքին, մատնանշենք որոշ իրողութիւններ որոնք կը յայտնաբերեն անոր նկարագրի գիծերը, այսինքն այն ինչ որ զինք արժանապէս կը դարձնէ Տիրուհի, 'բերկրեալը կանանց մէջ':

Այդ ընելու համար, պիտի որդեգրեմ ուրիշ ձեւ մը, փոխանակ պարզապէս կարդալու կենսագրութիւնը:

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցին հաստատած է Աստուածամօր նուիրում շարք մը տօներ, որոնց թագն ու պսակը կը նկատուի Վերափոխման Տօնը:

Առաջին առիթով Սեպտեմբեր 8-ին կը յիշատակուի անոր ծնունդը՝ Ծննդեան Ի Յաննայէ տօնին, որ ԺԳ. դարէն սկսեալ կը նշուի Հայ Եկեղեցոյ մէջ:

Երկրորդ տօնն է Ընծայումը, որ կը զուգադիպի Նոյեմբեր 21-ին: Ըստ հին հրեական աւանդութեան, բոլոր ծնողները իրենց զաւակները պէտք է ընծայէին կամ նուիրէին տաճարին ու յանձնէին հոգատարութեանը տաճարի խնամատար տիկիներուն, որոնց պարտականութիւնն էր այդ երեխաները դաստիարակել մինչեւ անոնց չափահաս տարիքը՝ այսինքն 12 տարեկան: Ուրեմն հոս էր որ Մարիամ ստացաւ իր հիմնական դաստիարակութիւնը, հոս էր որ թրծուեցաւ իր ամբողջ նկարագիրը:

Երրորդ տօնն է Աւետումը, որ Հայաստանեայց Եկեղեցոյ մէջ կը նշուի Ապրիլի 7-ին: Այս միջոցին է որ առաջին անգամ ըլլալով կ'արտայայտուի Մարիամի հաւատքի անչափ ուժն ու չափազանց խոնարհ նկարագիրը: Աւանդութիւնը կ'ըսէ թէ երբ ան կը սերտէր մարգարէութիւնները, յատկապէս Եսայի Մարգարէի մէկ հատումը ուր գրուած էր 'Ահա կոյսն յղացի և ծնցի որդի, և կոչեսցին զանունն նորա Էմմանուէլ', Նախախնամութիւնը յանկարծ կը յայտնուի, Մարիամին աւետելու ճիշդ նոյն պատգամը, զայն կոչելով 'շնորհընկալ կոյս' և զինք ընտրելով իբրեւ 'անեղ աստուածութեան կամքի հաճելի բնակարան ու զգաստ անօթ': Ուրեմն Մարիամ այս ձեւով կ'ըլլայ այն ընդունարանը որու միջոցաւ երկինքէն երկիր բերաւ Բանն Աստուած՝ Յիսուս Քրիստոսը:

Չորրորդ տօնն է Վերափոխումը, որուն պիտի անդրադառնամ շուտով. յիշելէ ետք վերջին երկուքը, Գիտ Գօտոյ, որը Հայց. Եկեղեցին կը տօնէ ԺԸ. դարու երկրորդ կէսէն սկսեալ,

և որ կը յիշատակէ Աստուածամօր գործածած գօտիի յայտնաբերումը Երուսաղէմի մէջ Ե. դարուն. իսկ միւր՝ Գիւտ Տփոյ, որ դարձեալ կը տօնուի ԺԸ. դարէն ի վեր: Այս տօնը կը նշէ Աստուածամօր լաշակը պարունակող տուփին յայտնաբերումը Գալիլիոյ մէջ՝ Ե. դարուն:

Աստուածամօր նուիրում ամենակարեւոր տօնը որը նոյնքան խորիմաստ է որքան Աւետումը՝ անոր Վերափոխումը նշող առիթն է, չորրորդ տաղաւարը Հայց. Եկեղեցոյ մէջ: Ան տօնն է Աստուածամօր ննջման և երկինք բարձրացման, որ կը յիշատակուի Օգոստոս ամսուայ 15-ի մօտիկ Կիրակին: Խաչում Զիսուս վերջին պատգամը կու տայ Իր սիրեցեալ աշակերտին՝ Յովհաննէս Առաքեալին՝ անոր յանձնելով Իր Մօրը հոգատարութեան պարտականութիւնը, ըսելով՝ «Ահա քու մայրդ»: Չարչարանքի այս անցկարագրելի վայրկեաններուն ահա ի յայտ կու գայ անսահման հոգածութիւնը որ Քրիստոս ունէր Իր մօր հանդէպ:

Աւանդութիւնը կ'ըսէ թէ Մարիամ 15 տարի կ'ապրի Քրիստոսի Համբարձումէն ետք ու կ'արժանանայ Առաքեալներուն յատուկ հոգատարութեան, մանաւանդ՝ Յովհաննէսի: Կ'ըսուի թէ Տիրամայրը նախագգալով իր մահը և քաղաքէն բացակայող Բարթողիմէոս Առաքեալի վիշտը ի յոր իր մահուան, իր կենդանագիր նկարը կու տայ Յովհաննէս Առաքեալին, որ իր կարգին տայ Բարթողիմէոսի: Մինչ այդ յողարկաւորութիւնը կը կատարուի Գեթսեմանիի պարտէզին մէջ մեծ թափօրով: Բարթողիմէոս անմիջապէս կը վերադառնայ Երուսաղէմ, և անպայման կ'ուզէ այցելել Աստուածամօր գերեզմանը, յարգանքի իր վերջին տուրքը տալու համար: Գերեզմանը կը բանան, բայց չեն գտներ Տիրամայրը: Ոստի Առաքեալները կ'եզրակացնեն որ Քրիստոս կատարած է իր խոստումը՝ Մայրը երկինք բարձրացնելով:

Այս երևոյթը Առաքեալներուն կողմէ կը յիշատակուի իբրեւ 'Աւանդութիւն' և կը տօնուի մինչև Թ. դար, երբ Եկեղեցոյ կողմէ կ'ընդունուի իբրեւ Վարդապետութիւն: Ուրեմն Վերափոխման տօնը իբրեւ եկեղեցական աւանդութիւն հասած է մեզի, բանի ոչ մէկ անդրադարձ եղած է այդ երևոյթին Նոր Կտակարանին մէջ: Հետաքրքրական է որ Կաթողիկ Եկեղեցին Աստուածամօր վերափոխումը պաշտօնապէս կ'ընդունի միայն 1950 թուականի Նոյեմբեր 1-ին: Այստեղ պէտք է յիշել որ Քրիստոսի նուիրում բոլոր տօները կարեւորութիւն ստացած են ժամանակի ընթացքին և պաշտօնականացած են որոշ շրջանէ մը վերջ, ինչպէս Ծնունդը, Յարութիւնը, Համբարձումը եւայլն: Քրիստոս ինք ըսած էր ցորենի հատիկի առակով, թէ իր խօսքը ժամանակի ընթացքին կարեւորութիւն պիտի ստանայ. «Քանզի ինքիքմէ պտուղ կու տայ. առաջ խոտը, յետոյ հասկը, անկէ ետք լեցուն ցորենը հասկին մէջ» (Մարկ. 4, 28):

Աստուածամօր տիպարը, ինչպէս նաեւ անոր Վերափոխումը առիթ տուած է դաւանաբանական տարակարծութիւններու: Անոնցմէ առաջինը կը վերաբերի Անտիոքէն Նեստոր վարդապետին - հետագային Պոլսոյ Պատրիարք, որ Զիսուս ծնած էր մահկանացու բայց 'Ս. Հոգիով բարձրացած էր Աստուծային աստիճանի': Այս վարկածը անշուշտ կը մերժէր Մարիամի Աստուծամայր ըլլալը: Եփեսոսի Ժողովը, 431 թուականին, Մարիամը պաշտօնապէս կ'ընդունի իբրեւ Աստուածածին՝ ուրեմն՝ պաշտամունքի առարկայ: Միջանկեալ պէտք է յիշել որ Նեստոր Պատրիարք իբրեւ հերետիկոս կը պաշտօնագրկուի և կ'աքսորուի Եգիպտոս: Իսկ որոշ Բողոքական եկեղեցիներ կը հերզեն Աստուածամօր երկինք համբաւումը, երևոյթը նկատելով հակա-աստուածաշնչական: Այստեղ Վաչէ Ծ. Վրդ. Ինգնատսեան հարց կու տայ թէ ինչպէ՞ս կարելի է հակա-աստուածաշնչական անուանել Աստուածամօր համբարձումը երբ Հին Կտակարանի մէջ արդէն կը հանդիպինք Ենովքի, Մովսէսի և Եղիայի համբարձման պարագաներուն: Իսկ Մարիամի պարագային անոր Աստուծոյ Որդիին մայրը ըլլալու հանգամանքը ինքնին բաւարար է որ ան արժանի ըլլայ նման ընտրութեան:

Աստուծամայրը, ինչպէս նախապէս յիշեցի, նախատիպարն է քրիստոնէական խոնարհութեան ու խոր հաւատքի: Այս առնչութեամբ, Վաչէ Ծ. Վրդ. Ինգնատսեան հետաքրքրական բաղդատական մը կ'ընէ Աբրահամի և Մարիամի միջեւ: Արդ՝ անոր բացառիկ հաւատքն էր որ զինք արժանի ըրաւ Աստուծամայր ըլլալու «Օրհնեալ ես դուն կիներուն մէջ և օրհնեալ է քու որովայնիդ պտուղը»: Ինչպէս որ Աբրահամ հաւատաց իր մէջ Աստուծոյ գոյութեանը և դարձաւ Իսրայէլի Հայրը, նոյնպէս Մարիամ Աստուծոյ որդին կրեց իր մէջ և դարձաւ քրիստոնէաներու Մայրը: Իրենց հաւատքի շնորհիւ Աբրահամ և Մարիամ հիմնապէս փոխեցին մարդկութեան պատմութեան ուղղութիւնը: Աստուած օրհնեց Աբրահամը ինչպէս որ

կիներուն մէջ օրհնեալ անուանեց Մարիամը: Երրորդ պարագայ մը եւս կը գրաւէ մեր ոշադրութիւնը. երբ Աստուած փորձեց Աբրահամը՝ անոր միակ զաւակը իրեն զոհ ուզելով: Աբրահամ ցոյց տուաւ Աստուծոյ հանդէպ ունեցած իր հաւատքի ուժը, ըլլալով հնազանդութեան տիպարը՝ զալիք սերունդներուն, խորապէս գիտակցելով որ Աստուած, առնելով հանդերձ իր միակ զաւակը, յարութիւն պիտի տար անոր: Իսկ Մարիամ, լսելով հանդերձ Քրիստոսի հասցէին եղած անարգանքներն ու ծիծաղը երբ Ան զամուսն էր խաչին, կը հաւատար Աստուծոյ կարողութեան մեղեկներուն յարութիւն տալու, և վստահ էր որ պիտի գտնէ իր յարուցեալ զաւակը:

Տիրամայրը իրեն տիպար Մայր ու կին, օրինակը հաւատքի և խոնարհութեան, է նաեւ մխիթարիչ ու բարեխօս: Անոր է որ կը դիմենք երբ կը հանդիպինք անել վիճակներու: Անոր մէջ է որ կը փորձենք գտնել մխիթարութիւն երբ կը գտնուինք դժուարութիւններու դէմ հանդիման:

Գալով Աստուածամօր Վերափոխման տօնին հետ կապուած Հայց. Առաքելական Եկեղեցւոյ աւանդութիւններուն, պիտի յիշեմ երեքը միայն, առիթ տալով ձեզի որ ձեր փորձառութիւնները բաժնէք: Անոնցմէ առաջինը առնչուած է եկեղեցւոյ կառոյցին հետ. Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Մայր Խորանի նկարը ընդհանրապէս նուիրուած կ'ըլլայ Աստուածամօր: Երկրորդ աւանդութիւնը բոլորիդ ծանօթ Խաղողօրհնէքն է: Այս աւանդութիւնը կու գայ հեռաւոր անցեալէն, երբ սովորութիւն էր բերքի առաջին և լաւագոյն բաժինը նուիրել աստուածներուն՝ իրեն զոհաբանութիւն և երխտագիտութիւն: Հեթանոսական այս աւանդութիւնը, որ շատ հաւանաբար ուղղուած էր պտղաբերութեան մայր Անահիտին, Հայց. Առաք. Եկեղեցին որդեգրեց իրեն ընծայաբերում՝ գայն գուգադիպեցնելով Աստուածամօր տօնին: Ինչո՞ւ խաղողը. որովհետեւ խաղողէն պատրաստուած գինին է որ կ'օգտագործուի իրեն խորհրդանշել Քրիստոսի արեան Ս. Պատարագի ընթացքին: Շատերու համար սովորութիւն է խաղող չուտել մինչեւ Աստուածածնայ տօնը: Այդ օրը անուանակոչութեան տօն է նաեւ անոնց որոնք կը կրեն Մարի, Մարիամ, Սրբուհի, Արփի, Տիրուհի և նման անուններ:

Երրորդ աւանդութիւնը կապուած է Սբ. Գրիգոր Նարեկացիի հետ: Կ'ըսուի թէ Նարեկացի շատ զօրաւոր ցանկութիւնը կ'ունենայ տեսնելու Տիրամայրը՝ մանուկ Յիսուսը գիրկին մէջ: Փափաքը կ'իրականանայ, և ան մի քանի անգամ կը տեսնէ Աստուածամօր պատկերը որ կը ցոյլար դիմացի կղզիէն: Նարեկացի, վերացած այս երեւոյթով, կ'անցնի ծովը և կը ծնրադրէ անոր առջեւ ու կը լսէ Տիրամօր ձայնը. «Ան գտէր քո, զոր խնդրէիր»: Այնուհետեւ կղզին կը կոչուի Աոտէր:

Վերջացնելու համար, կ'ուզեմ կարդալ գեղեցիկ ու իմաստալից հատուած մը Ասողիկ Արեղայի - այժմ՝ Եպիսկոպոս - մէկ բանաստեղծութենէն՝ նուիրուած Տիրամօր, զոր կարելի է նկատել բարեխօսութեան աղերս.

Եթէ ճա՛ր լինէր քո սիրով սիրել մէկս միսին,
Օ՛ր, որքան պիտի գեղեցիկ դառնար
Աշխարհն այս մթին՝
-Ո՛վ սուրբ Տիրամայր...

Եթէ ճա՛ր լինէր քո սիրով այրել մէկս միսին,
Պիտի խաւարը անծանօթ մնար
Բոլորիս համար՝
-Ո՛վ սուրբ Տիրամայր...

Եթէ ճա՛ր լինէր՝ մեծահոգութեամբ
Ներում շնորհել մէկս միսին
Քո նմանութեամբ,
Ես հաւատում եմ,
Ո՛չ որ չէր տխրի մեր անձուկ կեանքում
-Ո՛վ սուրբ Տիրամայր.

ՅԱՍՄԻԿ ՔԻՒՐՏԵԱՆ